

بهار و امتحانات نهایی

احمد احمدی

به اهداف آموزشی، در مقایسه با خودش، چه میزان پیشرفت داشته است. آزمون‌های نهایی می‌توانند نشان دهند که آیا دانش‌آموزان درس‌ها را با موفقیت گذرانده‌اند تا به پایه‌های بالاتر بروند یا نه. برای همین کارشناسان و برنامه‌ریزان می‌گویند آزمون نهایی در درجه اول با معیار غربالگری و گزینش و پذیرش دانش‌آموزان برای ورود مراکز آموزش عالی طراحی نمی‌شود و از این حیث با آزمون سراسری تفاوت دارد.

اگر به درستی متوجه این تفاوت و اهمیت آن باشد، آنگاه می‌پذیرند که در درجه بعدی اهمیت، می‌توان از نتایج آزمون‌های نهایی به عنوان «سابقه تحصیلی» در کنار نتایج آزمون سراسری در فرایند گزینش و پذیرش دانش‌آموزان برای مراکز آموزش عالی نیز استفاده کرد. منظور از سابقه تحصیلی، نمرات دروس عمومی و تخصصی در هر رشته تحصیلی در دوره دوم متوسطه است که امتحانات آن به صورت سراسری و نهایی برگزار شده باشد. رتبه‌بندی داوطلبان ورود به آموزش عالی براساس «نمره کل» انجام می‌شود که از دو قسمت تشکیل شده است:

قسمت اول نمره سابقه تحصیلی است و آن میانگین نمرات امتحانات نهایی هر دانش‌آموز دوره دوم متوسطه است که باید به تأیید مرکز ارزشیابی و تضمین کیفیت نظام آموزش و پرورش رسیده باشد.

قسمت دوم نیز نمره آزمون اختصاصی (سراسری) است؛ یعنی میانگین نمرات دروس تخصصی آزمون سراسری. این همان آزمونی است که سازمان سنجش آموزش کشور مسئول برگزاری آن است و امسال در اردیبهشت‌ماه برگزار شد و در تیرماه نیز برگزار خواهد شد.

مزایای امتحانات نهایی برای دانش‌آموزان

- این امتحانات فرصتی را برای ارزیابی درک کلی دانش‌آموزان از تمام مطالب درسی که در یک سال تحصیلی خوانده است، فراهم می‌کند.
- این امتحانات موجب می‌شود دانش‌آموز آموخته‌های خود را مرور و جمع‌بندی کند که خود می‌تواند به تقویت حافظه و فهم او کمک نماید.
- این امتحانات محیط رقابتی را بین دانش‌آموزان فراهم می‌آورد، که می‌تواند آن‌ها را ترغیب به کار بیشتر و عملکرد بهتر کند.
- این امتحانات می‌تواند خود به مثابه معیار و استاندارد برای سنجش پیشرفت دانش‌آموز در نظر گرفته شود.
- یکی از دغدغه‌های همیشگی دانش‌آموزان این است که در امتحانات نهایی نمرات خوبی کسب کنند. از این رو پیشنهاد می‌شود دبیران محترم کتاب‌های درسی را دقیق و کامل تدریس کنند تا به این دغدغه دانش‌آموزان تا حد امکان پاسخ داده شود.

معمولاً از اواخر اردیبهشت‌ماه هر سال، آزمون‌های پایانی مدارس در دوره متوسطه شروع می‌شود و دانش‌آموزان درگیر مرور کردن درس‌ها و رفع کاستی‌ها و اشکالاتی می‌شوند که در طول سال تحصیلی به آن‌ها نپرداخته‌اند. پدر و مادرها نیز در بالاترین سطح ممکن سعی می‌کنند شرایط مناسب را برای درس خواندن فرزندانشان از نظر محیط آرام، تغذیه مناسب، رفت‌وآمد و ... فراهم کنند.

مسئولان مدارس هم آماده برگزاری امتحانات می‌شوند و برخی از آن‌ها برای بچه‌ها کلاس‌های رفع اشکال می‌گذارند و حتی کلاس‌هایی برای حل نمونه سؤالات آزمون‌های سال قبل تشکیل می‌دهند.

و بالاخره مرکز سنجش و ارزشیابی آموزش و پرورش نیز سعی می‌کند در بالاترین حد وظیفه‌شناسی برنامه‌های خود را در ارتباط با آزمون‌های نهایی و هماهنگ‌سازی و طراحی‌های سؤالات و توزیع امن آن‌ها اجرایی نماید. می‌دانیم که از امسال همه درس‌های پایه دهم تا دوازدهم رشته‌های نظری، برای تعیین سوابق تحصیلی مورد استناد در آزمون سراسری، به صورت نهایی برگزار می‌شوند.

حالا با این مقدمه می‌خواهیم ببینیم امتحان نهایی چیست؟ چه ویژگی‌هایی دارد و چرا برگزار می‌شود؟

امتحان نهایی مجموعه‌ای از آزمون‌های کتبی است که وزارت آموزش و پرورش در سطح ملی و به شکل سراسری و استاندارد در بعضی از مقاطع تحصیلی برگزار می‌کند. این آزمون‌ها از نوع سنجش پیشرفت تحصیلی است، یعنی برای تعیین میزان پیشرفت دانش‌آموزان در یادگیری درس‌های مورد نظر طراحی و اجرا می‌شود. بر همین اساس پرسش‌های هر آزمون را در چارچوب اهداف آموزشی کتاب‌های درسی طراحی می‌کنند. این بدان معنی است که سطح این آزمون‌ها با سطح یادگیری متوسط دانش‌آموزان کشور متناسب است، و پرسش‌های آزمون‌ها به گونه‌ای طراحی می‌شوند که اغلب دانش‌آموزانی که کتاب درسی را نسبتاً خوب یاد گرفته‌اند بتوانند به آن‌ها پاسخ دهند. در عین حال آزمون‌ها براساس استانداردهای «مرکز ارزشیابی و تضمین کیفیت نظام آموزش و پرورش» طراحی می‌شوند. رعایت این استانداردها تضمین می‌کند که پرسش‌های آزمون‌های نهایی الزاماً در چارچوب کتاب‌های درسی و در سطح یادگیری متوسط دانش‌آموزان کشور طرح شده است.

با بررسی نتایج آزمون‌های نهایی یک دانش‌آموز می‌توان دریافت که آیا آن دانش‌آموز به اهداف آموزشی هر درس رسیده است یا نه. علاوه بر این نتایج کلی این آزمون‌ها و بازخوردها و پیام‌های آن برای دبیران و مدیران مدارس، ادارات آموزش و پرورش، مرکز سنجش و پایش کیفیت آموزشی و ... مفید خواهد بود و می‌تواند به آن‌ها در تشخیص و اصلاح مشکلات و موانع آموزشی بسیار کارآمد باشد.

باید دانست که آزمون نهایی اساساً به دنبال مقایسه افراد با یکدیگر و سنجش رتبه آنان نیست؛ بلکه می‌خواهد تشخیص دهد که هر فرد در یادگیری درس‌ها و رسیدن

منظور از مطالعه دقیق و کامل کتاب‌های درسی چیست؟

شاید بدانید که هر درس کتاب درسی منشأ تهیه پرسش‌های معینی است؛ پرسش‌هایی که هر کدام درجه و اولویت متفاوتی دارند. پرسش‌هایی که از اولویت برخوردارند پرسش‌های اساسی محسوب می‌شوند و پاسخ به آن‌ها، راه رسیدن به اهداف کلی و جزئی کتاب درسی است. هر کتاب درسی اهداف شناختی، نگرشی و مهارتی معینی دارد که برابند آن‌ها، شایستگی‌ها و صلاحیت‌های معینی است که دانش‌آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری آن کتاب به دست می‌آورند. عمده اهداف مذکور در قالب شایستگی‌ها و صلاحیت‌های پایه و از طریق امتحانات مستمر در طول سال تحصیلی محقق می‌شوند. امتحانات نهایی عمدتاً میزان محقق شدن اهداف شناختی کتاب‌ها را سنجش و ارزیابی می‌کنند. این حرف به این معنا نیست که نظام آموزشی از اهداف نگرشی و مهارتی و شایستگی‌های پایه، که لازمه تربیت نسل بصیر و توانمند است، چشم‌پوشی کرده است؛ بلکه برعکس تأکید دارد که این اهداف و شایستگی‌ها باید در امتحانات مستمر و با مرجعیت دبیران و اولیای مدرسه محقق شود. موفقیت در امتحانات نهایی به معنایی دست‌یابی به اهداف شناختی کتاب درسی براساس اولویت‌های تعیین شده است. آماده‌شدن برای شرکت در امتحانات نهایی و موفقیت کامل در آن‌ها مستلزم تسلط کافی به اهداف شناختی کتاب‌های درسی و اولویت آن‌ها و محتوای متناظر با هر کدام از این اهداف می‌باشند. اگر دانش‌آموزی به نسبت و رابطه محتوای هر درس و اهداف آن بی‌ببرد، به راحتی می‌تواند به پرسش‌های امتحانات نهایی پاسخ دهد و به موفقیت کامل دست یابد.

معمولاً امتحانات نهایی پایه‌های دهم، یازدهم و دوازدهم، از نظر ارزیابی سطوح عملکرد یادگیری دانش‌آموزان، با یکدیگر تفاوت دارند. امتحانات نهایی پایه دهم معمولاً آسان‌تر از امتحانات نهایی پایه یازدهم و امتحانات نهایی پایه یازدهم نیز به گونه‌ای طراحی می‌شود که دانش‌آموزان سراسر کشور بتوانند متناسب با سطح و نوع آموزشی که در طول سال تحصیلی دریافت کرده‌اند به سؤالات آن پاسخ دهند.

فرایند طراحی و تصحیح امتحانات نهایی

این فرایند شامل دو مرحله است: طراحی سؤال و تصحیح آزمون

۱. طراحی سؤال

طراحی سؤالات امتحان نهایی چند روز قبل از برگزاری امتحان و در قرنطینه و امنیت کامل و با کمک گروهی از دبیران با تجربه صورت می‌گیرد. این سؤالات کاملاً استاندارد است، به این معنا که: اولاً، بر محور کتاب درسی طراحی می‌شود یعنی منطبق با اهداف اصلی و فرعی کتاب درسی و سطوح شناختی اعلام شده از سوی دفتر تألیف کتاب‌های درسی است.

ثانیاً، به دنبال سنجش میزان درک و فهم دانش‌آموزان از محتوای کتاب است. بنابراین عموم دانش‌آموزان اگر در کلاس‌های درس در طی سال تحصیلی حضور فعال داشته و مطالب کتاب را به خوبی مرور کرده باشند قادر به پاسخگویی به این سؤالات خواهند بود.

سیمای کلی سؤال خوب

پرسش‌های خوب پرسش‌هایی هستند که:

● بر اساس کتاب‌های درسی طرح شده‌اند. انواع این پرسش‌ها در قالب

مثال‌ها، فعالیت‌ها، تمرین‌ها و ... به کرات در کتاب درسی آمده‌اند.

● داده محور و شاهد محور هستند؛ یعنی در صورت مسئله یا پرسش اطلاعات و داده‌هایی در اختیار دانش‌آموز قرار می‌گیرد. آنگاه از او خواسته می‌شود که بر روی این اطلاعات و داده‌ها، فعالیت‌های شناختی مشخصی انجام دهد و نتایج جدیدی به دست آورد.

● ضرورتاً یک راه‌حل و یک جواب ندارند و می‌توانند پاسخ‌های متفاوتی داشته باشند. لذا امکان دارد افراد مختلف در موقعیت‌های مختلف، پاسخ‌های متفاوتی برای یک سؤال داشته باشند.

● درک پرسش، حاوی بخشی از جواب خواهد بود؛ بنابراین پرسشی که متن آن حاوی اطلاعات و داده‌های بیشتری باشد و احتمالاً طولانی‌تر باشد پرسش بهتری است.

● پرسش خوب خود به وضوح نشان می‌دهد که در حال ارزشیابی چه هدفی است و تنها یک هدف آموزشی را ارزشیابی می‌کند.

● سطوح یادگیری بالاتر مانند فهمیدن و به کار بستن و تحلیل کردن را نیز ارزشیابی می‌کند.

● موقعیت‌هایی را طراحی می‌کند که دانش‌آموز را به تأمل و تفکر برانگیزاند.

● در عین پایبندی کامل به اهداف آموزشی، موقعیتی را تصویر می‌کند که با موقعیت‌های مرسوم کلاس درس و کتاب درسی متفاوت باشد.

● و بالاخره پرسش خوب دانش‌آموز را ترغیب می‌کند تا دانسته‌هایش را از یک موقعیت به موقعیت‌های دیگری تعمیم دهد.

۲. تصحیح آزمون

پس از برگزاری هر آزمون، کلید تصحیح سؤالات، که خود طراحان سؤال آماده کرده‌اند، قبل از ارسال برای مصححان، در اختیار ناظران دفتر تألیف کتاب‌های درسی و نیز دبیرخانه راهبری آن درس قرار می‌گیرد تا نخست پاسخ‌ها از نظر میزان دقت و جامعیت بررسی شود. کلید تصحیح معمولاً به گونه‌ای است که به هر جواب صحیحی حتی اگر در کتاب درسی نباشد، نمره می‌دهد. از این رو اگر دانش‌آموزی با خلاقیت و ادبیات خاص خود پاسخ سؤال را طوری بدهد که مفهوم درست را برساند، نمره کامل خواهد گرفت. پس از آنکه ناظران کلیه آزمون را تأیید کردند، مصححان، کار تصحیح پاسخ‌برگ‌های آزمون را به صورت الکترونیکی آغاز می‌کنند.

بدین ترتیب بلافاصله پس از اتمام آزمون، براساس شیوه‌نامه مربوطه، پاسخ‌برگ شرکت‌کنندگان اسکن و در سامانه مخصوص بارگذاری می‌شود. سپس سربرگ پاسخ‌برگ که حاوی مشخصات شرکت‌کنندگان است، توسط سامانه جدا و پاسخ‌برگ‌ها برای مصححان مستقر در یکی از استان‌های کشور (به جز استان محل تحصیل شرکت‌کننده) ارسال می‌گردد و دو بار توسط دو مصحح مستقل تصحیح و نمره‌گذاری می‌شود. در صورتی که اختلاف نمرات این دو مصحح، کمتر از یک باشد، میانگین این دو نمره به عنوان نمره نهایی دانش‌آموز ثبت می‌شود. اگر اختلاف نمره دو مصحح بیش از یک باشد، پاسخ‌برگ به مصحح سوم ارجاع می‌شود.

به‌منظور رعایت عدالت آموزشی و جلوگیری از تضییع حقوق دانش‌آموزان، پاسخ‌برگ‌های استان‌های دوزبانه برای استانی ارسال خواهد شد که هم‌زبان با آن استان باشند تا در تصحیح پاسخ‌برگ‌ها توانمندی دانش‌آموزان در انتقال مفاهیم به زبان رسمی کشور در نظر گرفته شود.

تمامی مراحل این فرایند دقیق و زمان‌بر برای آن است که حقی از هیچ دانش‌آموزی تضییع نشود و نمره کسب شده، نمره واقعی دانش‌آموزان باشد.